

ПРОКУРОР ЯК ПОЗИВАЧ У СПРАВАХ ПРО ВИЗНАННЯ НЕОБГРУНТОВАНИМИ АКТИВІВ ТА ЇХ СТЯГНЕННЯ В ДОХІД ДЕРЖАВИ

PROSECUTOR AS A PLAINTIFF IN CASES ON RECOGNITION OF UNJUSTIFIED ASSETS AND THEIR RECOVERY TO THE STATE REVENUE

Мирось К.В., к.ю.н.,

старша викладачка кафедри правового регулювання економіки

Харківський національний економічний університет імені Семена Кузнеця

Стаття присвячена аналізу правового становища та правосуб'єктності одного з учасників справ про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави – прокурора. Увага до вказаної проблематики пов'язується із євроатлантичними прагненнями України та пов'язаною з цим необхідністю боротьби з корупцією та її наслідками. З наведенням даних про констатування міжнародною спільнотою успіхів України при утворенні та діяльності антикорупційних установ зазначається необхідність вдосконалення національного законодавства щодо подолання наслідків корупційних діянь. Однією з форм цього є встановлений національним цивільним процесуальним законодавством порядок визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави. Дана категорія справ має специфічний суб'єктний склад. При цьому, на відміну від процесуально-правового регулювання кола учасників інших цивільних справ, ЦПК України містить обов'язковість подачі позову по справам, що розглядаються у статті, виключно прокурором. Специфічним та визначеним у нормах вітчизняного цивільного процесуального права є і коло відповідачів. Ними можуть бути особи, які, будучи уповноваженими на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, набули у власність активи. Поряд з цим, відповідачами можуть вказуватись інші фізичні або юридичні особи, які набули у власність такі активи за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Вказується, що зазначена діяльність прокурора по зверненню до суду є реалізацією конституційної функції представництва цим суб'єктом інтересів держави в судах. З огляду на дану обставину позитивно оцінюється нормативне посилення повноважень Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, до компетенції посадовців якої відноситься подача позовів до судів цивільної юрисдикції по вказаних категоріях справ. Разом з цим, аналіз Закону України «Про прокуратуру» та норм Конституції України призвів до висновку про різноманітність правового регулювання представницької функції прокуратури у вказаних нормативних актах.

Ключові слова: прокурор, позивач, цивільна конфіскація, необґрунтовані активи, звернення стягнення на необґрунтовані активи.

The article is devoted to the analysis of the legal status and legal personality of one of the participants in cases on recognition of unjustified assets and their recovery for the benefit of the State – the prosecutor. Attention to this issue is associated with Ukraine's Euro-Atlantic aspirations and the related need to combat corruption and its consequences. The author cites the international community's recognition of Ukraine's success in establishing and operating anti-corruption institutions and points to the need to improve national legislation to overcome the consequences of corruption. One of the forms of this is the procedure established by the national civil procedural law for recognizing assets as unjustified and recovering them as state revenue. This category of cases has a specific subject matter. At the same time, unlike the procedural and legal regulation of the circle of participants in other civil cases, the Civil Procedural Code of Ukraine contains the obligation to file a lawsuit in the cases discussed in this article exclusively by the prosecutor. The circle of defendants is also specific and clearly defined in the rules of domestic civil procedural law. They may be persons who, being authorized to perform the functions of the state or local self-government, acquired ownership of assets. At the same time, other individuals or legal entities that acquired ownership of such assets on behalf of a person authorized to perform the functions of the state or local government may be named as defendants.

It is pointed out that this activity of the prosecutor to apply to the court is the realization of his constitutional function of representation of the State's interests in courts. Given this circumstance, the statutory strengthening of the powers of the Specialized Anti-Corruption Prosecutor's Office, whose officials are competent to file lawsuits in civil courts in these categories of cases, is positively assessed. At the same time, the analysis of the Law of Ukraine "On the Prosecutor's Office" and the provisions of the Constitution of Ukraine led to the conclusion that the legal regulation of the representative function of the prosecutor's office in these normative acts is diverse.

Key words: prosecutor, plaintiff, civil forfeiture, unjustified assets, enforcement of unjustified assets.

Постановка проблеми даної наукової статті полягає у характеристиці процесуально-правового становища прокурора при зверненні до суду з позовом про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави при реалізації конституційної функції представництва інтересів держави. Реалізація положень Конституції України про підтвердження європейської ідентичності народу і незворотності європейського та євроатлантичного курсу України нерозривно пов'язані з забезпеченням на території держави загальнолюдських цінностей. Мова іде, передусім, про практичне забезпечення боротьби з корупцією та її наслідками. Подолання останніх ґрунтується, серед іншого, на визнанні активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави за правилами ЦПК України. Процесуально-правово регламентацію так званої цивільної конфіскації запроваджено у національне законодавство доволі нещодавно. У висновку Європейської комісії від 17.06.22 р. (розділ 1.3) робиться висновок про проведення Україною декількох раундів судових та антикорупційних реформ (з 2014 по 2016 рр., та у 2020–2021 рр.). Пункт «б» вказаного документу констатує, що запобігання корупції та боротьба з нею зайняли окреме місце в порядку ден-

ному українських реформ після Революції Гідності. Тим не менш, корупція залишається актуальною проблемою, яка потребує постійної уваги, оскільки зазначає ситуація тягне значні витрати для державного бюджету, бізнесу та населення, перешкоджає внутрішнім та іноземним інвестиціям та підриває верховенство права. Держава є учасницею всіх ключових антикорупційних конвенцій, включаючи Конвенцію ООН проти корупції. Після 2014 р. українське громадянське суспільство та міжнародне співтовариство зіграли ключову роль в утворенні спеціалізованих антикорупційних установ, зокрема Спеціалізованої антикорупційної прокуратури (надалі – САП). Останній, в свою чергу, національним цивільним процесуальним законодавством, з метою реалізації представницької функції прокуратури, надано повноваження по зверненню до суду з позовами про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.

Стан опрацювання проблеми. З часу закріплення на конституційному рівні за прокуратурою функції представництва інтересів держави в суді, його правовому статусу у цивільному процесі присвячено чимало робіт. Цивільна процесуальна правосуб'єктність прокурора, наприклад,

досліджувалась К. В. Гусаровим в дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук [1], а особливості реалізації представницької функції прокуратури у господарському судочинстві – М. В. Руденком у дисертації на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук [2]. У теперішній час, при запровадженні діяльності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури, її правове становище в системі антикорупційних установ стали предметом наукових досліджень І. С. Ковальчук, А. В. Лапкіна, К. О. Розсохи [3–5] та інших авторів.

Метою статті є аналіз законодавчих положень, регламентуючих діяльність вищезазначеної прокуратури по представництву інтересів держави в суді в частині пред'явлення позовів та участі у цивільних справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.

Виклад основного матеріалу. Ухвалення 8 грудня 2023 р. Верховною Радою України Закону «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо посилення самостійності Спеціалізованої антикорупційної прокуратури» передбачив нове розуміння правосуб'єктності вказаного органу у ст. 8-1 Закону України «Про прокуратуру» [6]. Важливим елементом змісту цього нормативного акту вважаю закріплення у ч. 1 ст. 8-1 зазначеного Закону за САП статусу юридичної особи публічного права, що має відокремлене майно, яке є державною власністю. Для цієї антикорупційної установи передбачена можливість мати рахунки в організаціях, що здійснюють казначейське обслуговування бюджетних коштів, а також печатку із зображенням Державного Герба України та своїм найменуванням. Згідно із п. 3 ч. 3 вказаної норми, на САП покладається функція представництва інтересів громадянина або держави в суді у випадках, передбачених Законом України «Про прокуратуру» та пов'язаних з корупційними або з корупцією пов'язаними порушеннями, а також представництво у межах компетенції інтересів держави у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави.

Аналіз новоствореної правової норми не привів, як на мене, до відповідності вказаного Закону нормам Конституції України в частині різноманітного правового регулювання представницької функції прокуратури. Якщо п. 3 ч. 1 ст. 131-1 Основного Закону передбачає представництво інтересів виключно держави в суді, тоді як п. 3 ч. 3 ст. 8-1 Закону України «Про прокуратуру» містить правову регламентацію представництва інтересів не лише держави в суді, але ще і громадянина. Така ситуація повинна змінюватись на законодавчому рівні в частині приведення галузевого законодавства до відповідності п. 3 ч. 1 ст. 131-1 Конституції України.

Практична реалізація положень п. 3 ч. 3 ст. 8-1 Закону України «Про прокуратуру» в частині представництва у межах компетенції інтересів держави у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави можлива лише в порядку цивільного судочинства, оскільки Глава 12 ЦПК України передбачає особливості позовного провадження у справах про визна-

ння активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави. Особливістю суб'єктного складу справ зазначеної категорії є, передусім, специфічна цивільна процесуальна правосуб'єктність прокурора САП як позивача. Це, за спостереженням авторки, єдина категорія цивільних справ, в якій на законодавчому рівні передбачено подання позову виключно прокурором як позивачем. Крім прокурора САП, позивачем у справах про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави з метою представництва її інтересів в суді, може здійснюватися прокурорами Генеральної прокуратури України за дорученням Генерального прокурора. Їх звернення до суду в якості позивачів передбачено у справах про визнання активів необґрунтованими та їх стягнення в дохід держави відносно активів працівника Національного антикорупційного бюро України, прокурора САП.

Крім законодавчого визначення прокурора в якості позивача по справам вказаної категорії, відповідна глава ЦПК України передбачає також специфічний правовий статус для відповідача. Відповідно до ч. 4 ст. 290 ЦПК України, позов пред'являється до особи, яка, будучи особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, набула у власність активи, та (або) до іншої фізичної або юридичної особи, яка набула у власність такі активи за дорученням особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Відповідачем по таким справам може виступати «стороння» особа і в тих випадках, якщо особа, уповноважена на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, може прямо чи опосередковано вчинити щодо її активів дії, тожожні за змістом здійснюванню права розпорядження ними.

Глава 12 ЦПК України не лише передбачає за прокурором повноваження на звернення до суду з вказаним позовом до специфічного відповідача. Частина 5 ст. 290 ЦПК України передбачає за прокурором і обов'язок вживати заходи щодо виявлення необґрунтованих активів та збору доказів їх необґрунтованості. Уявляється, що зміст функції представництва інтересів держави в судах, зокрема у справах вказаної категорії, передбачає і реалізацію активної доказової діяльності позивача. Тому дублювання правового закріплення таких процесуальних обов'язків вважаю зайвим.

Висновки. Викладені міркування відносно особливостей реалізації функції представництва прокурором інтересів держави в суді у справах позовного провадження про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави дозволили охарактеризувати цивільну процесуальну правосуб'єктність прокурора в якості позивача у вказаній категорії справ. Висновки відносно вищевикладеного ґрунтуються на дослідженні змісту зазначеної конституційної функції прокуратури, деталізованої у галузевому національному законодавстві. Авторкою обґрунтовано необхідність його приведення у відповідність до положень Конституції України, а також недоцільність дублювання окремих положень цивільного процесуального законодавства в частині гарантування реалізації учасниками справи процесуальних прав та обов'язків.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гусаров К. В. Проблеми цивільної процесуальної правосуб'єктності : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. юрид. наук : 12.00.03. Харків, 2000. 19 с. Режим доступу: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_low/cgiirbis_64.exe?C21COM=2&I21DBN=ARD&P21DBN=ARD&Z21ID=&Image_file_name=DOC/2000/00gkvcpp.zip&IMAGE_FILE_DOWNLOAD=1
2. Руденко М. В. Теоретичні проблеми представництва прокуратурою інтересів держави в арбітражних судах : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня д-ра юрид. наук : 12.00.10. – Харків, 2001. – 36 с.
3. Ковальчук І.С. Порівняльно-правова характеристика національних та зарубіжних антикорупційних органів. *Підприємство, господарство і право*. 2019. № 6. С. 163–168.
4. Лапкін А. Спеціалізована антикорупційна прокуратура: проблеми організації та діяльності. *Право України*. 2017. № 1. С. 63–70.
5. Розсоха К. Організаційні засади діяльності прокуратури в системі спеціалізованих антикорупційних органів. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Право*. 2017. Вип. 43. Том 3. С. 225–228.
6. «Про прокуратуру» : Закон України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text> (дата звернення 20.12.23).